

Bib-Hist

Medlemsblad for
Dansk Bibliotekshistorisk Selskab

9. årgang
2011

Nummer 22

Sommeren går på hæld, og med den sommer vi har haft har det været læsesæson hele tiden. Til læsestoffet tilbyder sig nu et nyt nummer af Bib-Hist.

Heri har tidligere biblioteksleder i Dronninglund, Grete Munch, skrevet en længere artikel om udkantsområdernes folkebiblioteker med en masse betragtninger over bibliotekernes udvikling og hendes personlige oplevelse af hvad der skete - med udgangspunkt i det nordjyske.

Første del af artiklen bringes her i dette nummer og anden del følger i næste nummer, hvor Grete Munch beretter mere konkret om Dronninglund efter 1967.

Dette nummer indeholder også referat fra Selskabets generalforsamling og det spændende faglige møde på Designmuseum Danmark.

Beretningen fra generalforsamlingen bringes i næste nummer.

Et af ønskerne fra generalforsamlingen var, at vi bringer den idebank, styrelsen har oprettet, og som vi lader os inspirere af, når vi skal lave aktiviteter. Derfor bringes den her, og medlemmerne er meget velkomne til at kommentere den, uddybe de enkelte punkter med mere indhold, evt. også komme med nye emner. Omfanget af listen indikerer dog, at emnerne ikke kan gennemføres inden for bare et par år, og nogle af emnerne bliver måske heller ikke realiseret.

**Udkantsområdernes folkebiblioteker
- fortalt af Grete Munch
tidl. biblioteksleder, Dronninglund**

Udkantsområderne har i 2010 haft nogle øjeblikkes lys på sig i medierne. Forretninger og institutioner forsvinder fra landets udkantsområder, og meget af det liv, der var her engang, er ved at være væk. Den service, der først blev ordentligt udbygget her i 1970- og 1980'erne efter den første kommunesammenlægning, bliver nu kraftigt slanket igen efter kommunesammenlægningen i 2007.

Biblioteksområdet har i landets udkantsområder både en meget lang historie og en meget kort historie. Bibliotekssagsforkæmperne har været her og har kæmpet siden 1800-tallet, men det moderne folkebibliotek med alle dets muligheder for alle, kom sent til udkantsområderne.

Der har dog altid været mulighed for at få en ordentlig biblioteksbetjening også for dem, der boede langt ude, men det krævede tidligere en ganske særlig indsats, som kun de færreste evnede. Statsbiblioteket i Aarhus sendte nemlig fra sin oprettelse i 1902 bogpakker til særligt interesserede lånerne i det ganske land. Senere blev denne virksomhed overtaget af centralbibliotekerne, men 1. april 1965 var det slut med centralbibliotekernes forpligtelse til at sende bogpakker til enkeltlånere i eget opland. For en ny tid var på vej, og man fik den frie låneret, der gjorde det muligt for krævende lånerne i tilbagestående kommuner altid at kunne benytte biblioteket i en af nabokommunerne.

Da jeg i slutningen af 1960'erne blev leder af et nyt heltidsbibliotek, fik jeg højtideligt overdraget centralbibliotekets sidste pakkelåner i området. Både hun og jeg fik at vide, at hun for fremtiden skulle låne via det nye heltidsbibliotek, uanset at centralbiblioteket godt kendte lokalområdet eksisterende bogbestande og vidste, at det meste af det hun ønskede, skulle skaffes fra andre biblioteker.

De tusinde selvstændige biblioteker

Danmark var indtil 1965 de mere end tusinde selvstændige bibliotekers land. Men trods deres selvstændighed blev de alligevel holdt i en meget stram snor af den statslige tilsynsmyndighed, dels direkte gennem besøg af embedsmænd fra Statens Bibliotekstilsyn, dels via Tilsynets lokale repræsentanter: centralbibliotekernes ledere og oplandsbibliotekarere.

Bibliotekstilsynet havde nemlig en meget kraftig klemme på de små biblioteker, for hvis de ikke fulgte myndighedernes retningslinier, mistede de statstilskuddet, og det var i første halvdel af 19-hundredtallet ikke nogen tom trussel. Det skete jævnligt, når forholdene ikke var tilfredsstillende, eller når de lokale tilskud var sunket for langt ned.

Sognebibliotekerne skulle også hvert år indsende lister til Statens Bibliotekstilsyn over årets indkøb. Stod de indkøbte bøger på årets vejledende mønsterlister over nye børne- eller voksenbøger, kunne man nøjes med at sætte et kryds, ellers skulle sognebibliotekaren omhyggeligt selv prente forfatter og titel. Derimod var der ikke et tilsvarende tilsyn med indkøbet til de større biblioteker med faguddannet personale.

Bibliotekernes ejerforhold og tilskudsgrundlag

Folkebibliotekerne kunne være kommunale eller selvejende eller ejet af en forening med offentlig biblioteksdrift som hovedformål. I de større byer var folkebibliotekerne normalt kommunale, på landet var de fleste selvejende. Omkring 1960 var hen ved 80 % af folkebibliotekerne selvejende eller foreningsejede, men tendensen gik mod flere kommunale biblioteker.

Statstilskudsberegningen var gunstig for de små biblioteksorganisationer, idet der f.eks. efter 1950-loven blev ydet 80 % af de første 25.000 kr., 40 % af de næste 25.000 kr. og 25 % af det faste tilskuds samlede beløb udover 50.000. Til de faste lokaletilskud blev også medregnet værdien af lokaler, der blev stillet gratis til rådighed i f.eks. skoler og forsamlingshuse. Tilskuddet blev reduceret med 2½ % til løsning af bibliotekernes fælles opgaver.

Derudover skulle centralbibliotekerne uden beregning yde et stort vejledningsarbejde bl.a. vedrørende bogindkøb, og samtidig skulle de udføre et væsentligt stykke praktisk arbejde gratis for sognebibliotekerne ved at klare hele indkøbs- og katalogiseringsarbejdet og bogbinderkontrollen. Centralbiblioteket skrev også de bogkort, som sognebibliotekerne skulle bruge i udlånsarbejdet.

Normalt måtte der kun være et bibliotek i hvert sogn (kommune), dog kunne der med ministeriets billigelse ydes statstilskud til biblioteker dækkende mindre områder, f.eks. skoledistrikter. Desuden kunne der ydes statstilskud til selvstændige børnebiblioteker, men disse kunne kun være kommunale. De selvstændige børnebiblioteker var en mulighed for at få etableret biblioteksbetjening for børnene på landet i biblioteksløse områder, medens de i de store bykommuner fungerede som en tilskudsfidus, idet de gav mulighed for at få de højere refusionsprocenter af en større del af de lokale tilskudsbeløb.

Kommunerne skulle støtte de lokale biblioteker, sådan at kommunetilskuddet i forbindelse med de stedlige tilskud var tilstrækkeligt til at opretholde et bibliotek, der kunne godkendes efter biblioteksloven. Amtskommunerne skulle yde et årligt tilskud til centralbibliotekerne, der fastsattes af amtsrådet under hensyntagen til centralbibliotekernes behov. Begge bestemmelser stammer fra 1950- lovrevisionen.

Forkæmperne for bibliotekssagen

Bibliotekerne på landet blev altid oprettet af en kreds af personer, der ønskede at fremme bibliotekssagen. Det var et antal gårdmænd og som regel også førstelæreren. Derudover kunne der være mejeristen, dyrlægen, præsten m.fl. Biblioteksbestyrelsens vigtigste opgave var at skaffe så mange frivillige bidrag til biblioteket som muligt, sådan at bidragene sammen med kommunens og statens tilskud var tilstrækkelige til at

opretholde et bibliotek. De mindre skoledistrikter var som regel de bedste til at samle lokale midler ind til det lokale bibliotek, mens det kunne knibe mere i stationsbyerne.

Mange mennesker var involveret i de gamle biblioteker. Nogle var - som den gamle landmand og sognebibliotekar i Melholt, Marius Hansen - meget optaget af litteratur og kultur. Hans sognebibliotek var placeret øverst oppe i forsamlingshuset i Melholt. Det var uden varme, og man skulle op ad en hønsstige for at komme til det, men det var det litterære og kvalitetsmæssige bedste bibliotek i Dronninglund kommune, for ingen sagde nej, når Marius Hansen kom rundt i Melholt sogn for at kræve kontingent ind til biblioteksforeningen. Men det kneb mere med lånere, for det var trods alt ikke mange nye bøger, der var råd til at anskaffe om året, og så var der opstigningen til bibliotekslokalet. Til sidst kunne Marius heller ikke selv holde til kulden og hønsstigen, så han måtte give op, og han gav i øvrigt også udtryk for, at han mente tiden var inde til en anden form for biblioteksbetjening. Marius Hansen var en spændende mand at møde.

Sognebibliotekernes lokaler

De tidligste biblioteker kunne være placeret alle vegne, hvor man kunne finde plads til et bogskab med bibliotekets bøger, f.eks. i boghandlerens baglokale, i forsamlingshuset, men oftest fandt man en plads til biblioteket i en skolestue, og i takt med udbygningen af skolerne på landet blev der skaffet gode pladsforhold til mange sognebiblioteker i de nye centralskoler. Det var som oftest førstelæreren, der virkede som bibliotekar, men det kunne også være en litterært interesseret landmand, en tidligere brugsuddeler eller simpelthen bestyrelsens medlemmer på skift.

Skoleloven af 1937 medførte et omfattende skolebyggeri og indeholdt bestemmelser om særligt byggetilskud til visse særlokaler, herunder fra 1940 også bibliotek med læsestue og i et cirkulære af 11.november 1940 fastsloges det, at dette lokale - skolelæsestuen - også kunne være hjemsted for det lokale folkebibliotek, og der blev indrettet mange velegnede bibliotekslokaler i de nye skolelæsestuer.

Skolebibliotekerne

Organisatorisk var skolebibliotekerne fra 1931 til 1965 en del af folkebibliotekerne, idet de var børnebiblioteksafdelinger placeret i folkeskolen. Børnebibliotekerne kunne udskilles som en selvstændig organisation, og det gav kommunen den høje statsrefusion af de første 25.000 kroner to gange. Muligheden blev mest udnyttet i de store bykommuner, men kunne også findes på landet, f.eks. i landets dengang største landkommune, Dronninglund, der midt i 1900-tallet havde 17 skoler, alle udbyggede efter 1937-loven, men på samme tid "kun" 6 selvstændige biblioteksorganisationer, idet også et par af voksenbibliotekerne måtte finde sig i at høre sammen, nemlig stationsbyen Dronninglund og landsbyen Ørsø, der på papiret var hovedbibliotek og filial. Det var ikke nogen lykkelig sameksistens, mens kommunens fælles børnebiblioteksorganisation fungerede meget fint i en lang årrække. Kun havde børnebibliotekerne alt for få penge til indkøb, for de var rent kommunale, og som kommunal organisation kunne man ikke som Melholt bibliotek sende en Marius

Hansen ud for at kradsse penge ind til et biblioteks støtteforening. Så i slutningen af 60'erne var børnebogssamlingerne simpelt hen slidt ned.

Centralbibliotekerne og Danmarks Biblioteksforening

Centralbibliotekernes forpligtelser overfor sognebibliotekerne var pindet ud i de mindste detaljer i bibliotekslovens bekendtgørelse, og der var en livlig mødevirksomhed både i centralbibliotekets og Danmarks Biblioteksforenings amtskredses regi. Hvert år i efterårsferien mødtes en stor del af landets biblioteksinteresserede til Danmarks Biblioteksforenings årsmøde, der som regel blev afholdt på Nyborg Strand. Her deltog bestyrelsesmedlemmer og sognebibliotekarere fra de små biblioteker, kommunalbestyrelsesmedlemmer fra de kommunale bybiblioteker, Bibliotekstilsynets embedsmænd, repræsentanter fra de videnskabelige biblioteker og de faguddannede bibliotekarere. Alle mødtes de i en fælles interesse for bibliotekssagen og for bibliotekernes udvikling.

Danmarks Biblioteksforenings formand var i de år (1945-1961) amtmand R. Lassen, der holdt nogle formfuldendte taler. Han afløstes senere af folketingsmand R. Lysholt Hansen, som måske var en knap så formfuldendt taler, men som også havde en stor gennemslagskraft - og engagementet: det havde de to formænd til fælles.

Bibliotekarernes fagforening var i de år en afdeling af Danmarks Biblioteksforening, og man holdt generalforsamling i tilknytning til årsmødet. Bibliotekarerne ønskede kommunale biblioteker og faguddannede bibliotekarere i alle kommuner. Jeg husker ofte at have hørt, at man end ikke kunne låne landbrugsbøger ud i sognebibliotekerne.

Skolebibliotekerne skiftede karakter i disse år fra at have været fritidsbogsamlinger til at blive materialesamlinger, der understøttede undervisningen, først i de store byer og senere ud over hele landet. Samtidig var det i de største byer begyndt at knirke med samarbejdet mellem skolebiblioteker og børnebiblioteker. Begge parter ønskede at være uafhængige af hinanden.

1964-loven

Én biblioteksorganisation

Med 1964 loven var det slut med biblioteksløse sogne. Fra 1.april 1965 skulle alle folkebiblioteker være kommunale, og hver kommune skulle have sit eget biblioteksvæsen. Hvis der i en kommune var flere biblioteker og bibliotekarere, skulle et af kommunens biblioteker gøres til hovedbibliotek og en af bibliotekarerne til ledende bibliotekar.

Skole- og børnebiblioteker

Samtidig skulle kommunerne oprette skolebiblioteker, og kommunen kunne så dele den hidtidige børnebiblioteksorganisation i en børnebiblioteksdel, som var en del af folkebiblioteket og en skolebiblioteksdel, som var underlagt skolemyndighederne. Der skulle dog stadig være samarbejde om budget, bogvalg og det bibliotekstekniske.

Heltidsbiblioteker - Deltidsbiblioteker

Indtil 1950'erne talte man om købstadsbiblioteker, der normalt havde faguddannede bibliotekarer, og sognebiblioteker, der blev ledet af sognebibliotekarer, der ikke var faguddannede, men som blev støttet af centralbibliotekerne.

Med bekendtgørelsen til Biblioteksloven af 1950 fik man begrebet heltidsbibliotek, idet der her stod: *at lederen af et bibliotek, hvor der er ansat en eller flere heltidsbeskæftigede medarbejdere skal være heltidsbeskæftiget og faguddannet bibliotekar.* Begrebet deltidsbibliotek er nok opstået som modpol til heltidsbibliotek, og samtidig blev sognebibliotekar til deltidsbibliotekar.

I 1962 afskaffede Statens Bibliotekstilsyn den hidtidige opdeling i købstads- og sognebiblioteker i den årlige statistik og sondrede i stedet mellem heltids- og deltidsbiblioteker.

Obligatorisk heltidsbibliotek over 5.000 indbyggere

Med 1964-loven blev det obligatorisk for enhver kommune enten alene eller i fællesskab med andre kommuner fra 1.april 1965 at opretholde et folkebibliotek med afdelinger for både børn og voksne. Havde virkeområdet over 5.000 indbyggere skulle der iflg. loven inden 1.april 1969 være ansat en heltidsbeskæftiget faguddannet bibliotekar som leder, og dermed havde kommunens biblioteksvæsen opnået heltidsbiblioteksstatus.

Mens de hidtidige bibliotekslove have været tilskudslove, hvor tilskuddet blev ydet i forhold til tidligere års indtægter - og det betød i en periode med en pæn stor inflation at realværdien af tilskuddet formindskedes - så var 1964-loven en refusionslov, hvor der blev ydet 45 % af de første 275.000 kr. og 30 % af resten. Samtidig var det med 1964-loven slut med at oprette selvstændige børnebiblioteker, og de ledende børnebibliotekarer mistede deres privilegerede stillinger, hvor de havde direkte adgang til biblioteksudvalgene og mange steder faktisk styrede skole- og børnebibliotekerne. Og bibliotekslederne var ikke længere fødte sekretærer for det udvalg, hvorunder bibliotekets virksomhed hørte.

Skolebibliotekernes lovgrundlag stadig indeholdt i biblioteksloven

Den nye lov omfattede også skolebibliotekerne, dvs. folkeskolens biblioteker, der fik et særligt kapitel i loven. Der havde ikke tidligere været lovgivet om skolebibliotekerne i Danmark, bortset fra bestemmelserne i biblioteksloven fra 1931, hvorefter der kunne ydes statstilskud til børnebiblioteker i folkeskolen. Disse selvstændige børnebiblioteker fra 1931 var dog ikke skolebiblioteker i vor tids forstand, men snarere fritidsudlånsamlinger.

I 1964 valgte man at gennemføre en fælles lovgivning for folkebiblioteker og skolebiblioteker, som både kulturministeren og undervisningsministeren kunne godkende, og der skulle fortsat være samarbejde om budget, bogvalg og det bibliotekstekniske. De særlige regler for skolebiblioteker tilsigtede at placere disse

biblioteker som et led i det kommunale skolevæsen i nært samarbejde med folkebibliotekerne.

Fællesbibliotekerne

Med 1964-loven var fællesbibliotekerne skabt. Mens der i de foregående år havde været kraftige spændinger mellem skole- og børnebibliotekerne i nogle af de store bykommuner, så havde de samarbejds-mæssige problemer de fleste steder på landet været til at overse. De nye bestemmelser kom dog til at koste oceaner af bureaukrati ude i de små landkommuner, hvis alt skulle gøres rigtigt.

Folkebiblioteket og skolebiblioteket måtte stadig gerne bo sammen, og de to parter måtte gerne i fællesskab udnytte den samlede materialebestand. Men nogle materialer tilhørte voksenafdelingen, nogle folkebibliotekets børneafdeling, nogle skolebiblioteket og nogle hørte til fællesbogsamlingen. Og så var der dem, der var købt til classesætsamlingen. Der skulle hvert år opgøres og indberettes, hvor mange bind der var i de forskellige samlinger, og hvad der havde været af kassation og tilvækst i de enkelte samlinger.

Udlånene skulle også opgøres - ikke som udlån fra den enkelte samling men som udlån til de forskellige lånerkategorier:

1. Udlån til voksne
2. Udlån til børn som børnebibliotekslånere
3. Udlån til børn som skolebibliotekslånere.

Det var besværligt på landet, at man nu sådan skulle til at kalde en del af udlånene for skolebibliotekslån, og en anden del for børnebibliotekslån, da det som regel var den samme person, der både var sognebibliotekar og skolebibliotekar, men de vejledende retningslinier for både aflønningen af en bibliotekar og timetildelingen til skolebiblioteket var funderet på udlånets størrelse, så bibliotekaren fandt i mange tilfælde selv frem til den "bedste" fordelingsnøgle.

Den bibliotekslov, der betød en administrativ forenkling i købstadkommunerne og de bymæssige kommuner, der nu kunne lægge voksenbiblioteket og det kunstigt udskilte børnebibliotek sammen igen, og konfirmere den udskillelse i børnebiblioteker og skolebiblioteker, der faktisk allerede var sket, har været meget dyr i administration i mange år for bibliotekerne på landet.

Deltidsbibliotekernes personale

Hovedparten af de gamle deltidsbibliotekarere var lærere, og lærerne havde mange fritidsjobs i de gamle sognekommuner. De var regnskabsførere for mejeriet og brugsforeningen, organister, meddelere til aviserne og meget andet. Andelssamfundet med de små strukturer eksisterede endnu i begyndelsen af 1960'erne. I slutningen af 1960'erne var landkommunerne i gang med at udbygge skolevæsenet, så det kunne komme på højde med bykommunernes, og samtidigt var der stor lærermangel. Det gav mulighed for gode overtimebetalinger i folkeskolen. Lærerne blev derfor mindre

interesserede i de traditionelle lærerfritidsjobs, og de blev samtidig meget bevidste om, at et fritidsjob skulle lønnes ordentligt.

1966-overenskomsten mellem sognerådsforeningerne og den daværende deltidsbibliotekarforening gav en meget fordelagtig timeløn, også i forhold til hvad de faguddannede bibliotekarer fik på det tidspunkt.

Skolebibliotekerne var inde i en vældig faglig udvikling, og de fleste lærere overgik i løbet af få år til kun at beskæftige sig med skolebiblioteksarbejde. Samtidig kom der en ny gruppe af medarbejdere uden egentlig uddannelse ind i deltidsbibliotekerne. Og for dem var det vigtigste ikke lønnens størrelse, men sikkerheden i ansættelsen. En del af dem skulle senere kæmpe hårdt for at beholde dispensationen fra heltidsbiblioteksstatussen - med andre ord: beholde retten til arbejdet.

Den nye komplekse bibliotekstype på landet

Det forholdsvist begrænsede antal deltidskommuner der havde mere end 5.000 indbyggere i 1965, fik for de flestes vedkommende faguddannet leder i løbet af få år. Det var et job, der krævede både organisationstalent, evnen til at takle den politiske og administrative kommunale virkelighed, samtidig med at bibliotekaren helst skulle kunne få mest muligt praktisk arbejde fra hånden i en fart, for der var nok at tage fat på.

Landkommunerne refererede endnu i mange sager til amtmanden, hvor købstadkommunerne refererede direkte til indenrigsministeriet. Den udvidelse og professionalisering af landkommunernes administration, der kom i gang i 70erne, var endnu på planlægningsstadiet i kommunallovskommissionen, der arbejdede fra 1958-67, hvor den blev erstattet af kommunalreformkommissionen. Kommissionens fabelagtige sekretariat lagde gennem hele perioden mange redegørelser inden for de forskellige områder og forslag frem, alle præget af stor dygtighed og evne til at se konsekvenserne af det foreslåede.

Man skal have oplevet de gamle sognekommuners administrative systemer, for at forstå hvor stort et spring det var, og hvor meget, der skulle udvikles i landkommunerne, for at man servicemæssigt kunne nå op i nærheden af bykommunerne. Der var økonomiske nedture, men udviklingen varede mere eller mindre ved indtil midten af 80erne. Midt i 80erne slog økonomien tilbage, og det blev til sektorplaner i stedet for udbygningsplaner.

Biblioteksloven af 1964 var et mesterstykke, forstået på den måde at man her havde taget højde for den administrative udvikling, der var på vej. Alligevel blev biblioteksudviklingen i de tilbagestående kommuner delvist tabt på gulvet i 1970, fordi biblioteksskoleudvidelsen kom for sent. Der var ikke faguddannede bibliotekarer nok til at udføre det som biblioteksloven af 1964 krævede, og så måtte der gives dispensationer.

Ud med bibliotekssagsforkæmperne

Bestyrelserne med de gamle bibliotekssagsforkæmpere skulle erstattes af et kommunalt udvalg. De gamle lokale biblioteksforeninger var der ikke behov for mere, de blev nedlagt, og som regel blev deres beskedne midler brugt til en ting til biblioteket. I Dronninglund blev det til et vægur. Dog har jeg kendskab til et enkelt tilfælde, hvor man hen over natten til den 1. april 1965 ændrede biblioteksforeningens formål til noget mere alment kulturelt, og foreningens formue, der bestod af et hus, der på det tidspunkt husede biblioteket, skulle i fremtiden bruges til andre kulturformål til gavn for byen, og så meddelte man kommunen, at biblioteket var hjemløst, og det blev flyttet ned i skolens kælder. Det var i Hjallerup man var så kreativ. De gamle bibliotekssagsforkæmpere blev nemlig absolut ikke arbejdsløse, der var masser af opgaver til dem i landområderne. Der skulle bygges idrætshaller, bevares sygehuse og meget mere, men med 1964-loven mistede vi dem for bibliotekssagen, de blev smidt ud ved lov.

Trængte nye heltidsbiblioteker

De nye heltidsbiblioteker skulle passe meget på ikke at blive rendt over ende af de skolefolk, der gerne ville have del i den udvikling af egentlige skolebiblioteker, der allerede havde været i gang i nogle år i købstadkommunerne. Så længe kommunen havde deltidsbibliotek, havde skolebibliotekerne ganske vist også ret til at få udført alt indkøbs- og katalogiseringsarbejdet gratis i centralbiblioteket. Men centralbiblioteket lå langt væk, og alt hvad der blev lavet der, tog meget lang tid, så hidtil var det ikke blevet til så meget, men nu havde man i det nye heltidsbibliotek fået et lokalt kommunalt hovedbibliotek, der var forpligtet til at udføre indkøbs- og katalogiseringsarbejdet også for skolebibliotekerne, og det skulle udnyttes.

Bibliotekstilsynet og de nye heltidsbiblioteker

Bibliotekstilsynet praktiserede en ret udstrakt kontakt til lederne af de nye heltidsbiblioteker. Tilsynet arrangerede i maj 1967 et seminar for de ca. 20 nye heltidsbiblioteksledere fra de sidste 2 år. På de to årlige biblioteksledermøder for alle landets folkebiblioteksledere helt ned til de mindste heltidsbiblioteker, var Tilsynets embedsmænd også altid parate med råd og vejledning.

Det var tydeligt, at Bibliotekstilsynet var ret bekymret over udviklingen i de nye heltidsbiblioteker. Man så store problemer med at få sikret tilstrækkelig arbejdskraft og materialekonti, og på baggrund af seminaret med de nye ledere fyldte Tilsynets bekymring godt op i biblioteksdirektørens årsberetning i 1967 på Danmarks Biblioteksforenings årsmøde. Det var slet ikke sådan, jeg som menig deltager opfattede seminaret. For mig var det en positiv oplevelse at få en del ting sat på plads og komme så tæt på kollegerne og opdage, at mine problemer ikke var værre end de andres.

I november 1969 var et af punkterne på biblioteksledermødernes dagsorden:

Biblioteksbetjening af landdistrikter. Oplæggene handlede om Egvads nye bogbusbetjening, forsøgene på biblioteksplanlægning i en større kommune og dens

omegnskommuner og i et centralbiblioteksområde. Det var tydeligt, at Bibliotekstilsynet gerne ville have så mange som muligt af de ineffektive filialbiblioteker erstattet af bogbusser. Man ønskede en strukturdebat, men var meget lidt interesseret i en indholdsdebat om materialetilbuddet til voksne og muligheden for at skabe væresteder for børn på landet.

Kommunesammenlægningen 1970

Ved kommunesammenlægningen i 1970 kom næsten alle danske kommuner over de 5.000 indbyggere, der var grænsen for at kommunerne skulle have heltidsbeskæftiget faguddannet biblioteksleder. Der var stor mangel på faguddannede bibliotekarer i disse år, og Bibliotekstilsynet mente, at der ikke ville være tilstrækkeligt med velkvalificerede ansøgere til så mange nye stillinger. Tilsynet valgte derfor at indlede den dispensationspraksis, som kommunerne endte med at have vundet hævde på, på det tidspunkt hvor der ikke længere var mangel på faguddannede bibliotekarer.

Samtidig var Bibliotekstilsynet ikke helt heldig med sit oplæg i forbindelse med kommunesammenlægningen. Her stod ganske vist, at hvis en af kommunerne i det nye fællesskab havde heltidsbibliotek betød det, at hele den nye kommune havde heltidsbiblioteksstatus, men der stod ikke noget om, hvad der nødvendigvis måtte gøres budgetmæssigt, for at dette skulle komme til at fungere. Den service, som deltidsbiblioteket havde krav på at få udført vederlagsfrit af centralbiblioteket, bl.a. hele indkøbskontorarbejdet, skulle nu udføres og betales af den nye kommune. Statstilskuddet i de allerfleste kommuner blev mindre. Hidtil havde alle kommuner i en ny storkommune fået 45 % refusion af 275.000 kr. og 30 % af resten. Nu var der kun én gang 45 % af 275.000 kr. og 30 % af resten. Disse refusionsprocenter blev i øvrigt allerede i 1971 ændret til 40 % og 27 %.

De fleste sammenlægningskommuner klarede budgetlægningen på den måde, at hver enkelt af de gamle kommuner lagde sit budget, og så lagde man det hele sammen, men det duede ikke på biblioteksområdet. I en kommune som Dronninglund var vi opmærksomme på problemet og havde en fælles debat om biblioteksforholdene i den nye kommune med deltagelse af en repræsentant for Bibliotekstilsynet og lagde et fælles budget. Det hang også sammen med, at alle sammenlægningskommuner i den nye Dronninglund kommune var rene landkommuner, og derfor var der ikke nogen, der var mere end de andre.

Men i mange af de nye kommuner fik man i praksis én standard i den gamle købstadskommune, og en anden standard i de kommuner, som "købstaden havde fået lagt ind under sig", og det tog lang tid før servicen var ens.

Trods Bibliotekstilsynets skepsis fik de nye biblioteksledere, der blev ansat i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne, mulighed for at bygge deres område op, samtidig med at man indenfor andre kommunale områder også opbyggede en tidssvarende service. Det gav et fællesskab på tværs i kommunerne, og aldrig har så mange folkebiblioteksledere været så tæt på beslutningsprocesserne som i de år.

I de kommuner, der først fik gang i biblioteksopbygningen, da dispensationerne ikke kunne strækkes længere, blev det meget sværere at få bibliotekerne op på et rimeligt niveau.

Centralbibliotekerne

Mens de kommunale bibliotekssammenlægninger tidsmæssigt fulgte kommunesammenlægningerne 1.april 1970, blev sammenlægningen af centralbiblioteksservicen i de nye amtskommuner udskudt til 1.april 1972. Lovgivningen herom kom først på plads så sent som i marts 1970 med en lov, der gav ministeren bemyndigelse til at udpege de fremtidige centralbiblioteker, og de økonomiske forhold for centralbibliotekerne fra 1.april 1972 måtte vente til et lovforslag blev fremsat 16.marts 1972. Her sparede man med begrundelse i stordriftfordelene 12½ % på de hidtidige centralbibliotekstilskud ujævnt fordelt over centralbiblioteksområder (se: *Bibliotek 70, 1972 s.126*), og fastfros samtidig tilskuddene for, hvad der skulle vise sig at blive en meget lang årrække.

Der blev i 1970 nedsat et fælles rådgivende kontaktudvalg for de centralbiblioteksområder, der skulle sammenlægges. Udvalget skulle forberede overgangen og lave strukturforslag for den kommunale biblioteksbetjening. Det var ikke helt enkelt, for mens den service, som centralbibliotekerne var forpligtede til at yde til de gamle sognebiblioteker var pindet ud i de mindste detaljer i lovgivningen, så stod der ikke ret meget om, hvad de skulle gøre for heltidsbibliotekerne ud over at formidle udlån og sørge for en udbygget samling af litteratur om lokalområdet.

Centralbibliotekerne i Hjørring og Aalborg

Der var stor forskel på centralbibliotekernes service overfor heltidsbibliotekerne. I centralbiblioteket i Hjørring var man ikke særlig dygtige til det med sognebibliotekernes katalogkort. Sognebiblioteksbogvalget var det sædvanlige *statslige*, centralbiblioteket havde ikke noget ordentligt transportsystem, og litteratur- og oplysningsservicen var præget af, at det var et lille centralbibliotek. Dog var børnebiblioteksområdet og lokalsamlingen veludviklet.

Men man havde i Hjørring centralbibliotek en udadvendthed og en evne til at skabe kontakt til andre operatører på kultur- og undervisningsområdet og til beslutningstagerne. Centralbiblioteket lavede oplæg, der var til at læse for almindelige mennesker, og realistiske budgetter. De fortalte sognebibliotekskommunernes politikere, at iflg. lovgivningen ville de efter 1969 eller 1970 (afhængigt af indbyggertallet) blive tvunget til at komme i gang med en udvikling på biblioteksområdet, så hvorfor ikke frivilligt gå i gang tidligere. Skagen fik heltidsbibliotek i 1962, Hirtshals i 1964, Dronninglund i 1967 og Sæby i 1969, og de øvrige kommuner kom ret hurtigt efter 1970.

En kommune som Dronninglund lå meget langt væk fra Hjørring og var med sine 9.300 indbyggere pokkers besværlig at betjene som deltidsbibliotek, så man sloges i Hjørring for at få den gjort til heltidsbibliotekskommune. Men samtidig havde man

fingeren på pulsen, og i en tid med bibliotekarmangel blev der ikke slået lederstillinger op, før man var nogenlunde sikker på, at der i hvert fald var én kvalificeret ansøger.

I Hjørring var man også meget bevidst om, at sognekommunerne var klar over, at det arbejde (budget, bogvalg, indkøb), som centralbiblioteket hidtil havde gjort, nu hørte under den nye faguddannede biblioteksleder. Man hjalp gerne den nye biblioteksleder, men det var på opfordring og i det skjulte. Jeg husker, hvordan jeg, da jeg havde lavet mit første budget, tog til Hjørring og diskuterede det igennem med centralbibliotekar Bodil Christensen. Jeg tror ikke vi ændrede noget, men det gjorde mig bedre klædt på til mødet med politikerne. Centralbibliotekets udlånsleder hjalp med at spotte de gode bogudsalgstilbud.

Hjørring organiserede ved hjælp af kvartalsmøder et tæt samarbejde mellem heltidsbibliotekerne i Vendsyssel. Det var i høj grad et ligeværdigt samarbejde med Bodil Christensen og Kristian Tybjerg fra centralbiblioteket og Henning Rasmussen og Birgit Wanting fra Skagen i front. Heltidsbibliotekerne lavede i fællesskab en månedlig kulturkalender *Vendsyssel Kalenderen*, og havde en fælles registrering af de lokale udenlandske indkøb. Hjørring lavede alt det praktiske arbejde. Børnebibliotekerne havde en fælles samling 8mm film, placeret i Skagen, og et tæt samarbejde omkring arrangementer for børn, kulminerende i børnebogsugen i 1971. Kun børnearbejdet overlevede centralbiblioteksskiftet i første omgang som et frivilligt samarbejde i det gamle Hjørring amt.

I centralbiblioteket i Aalborg var man i 60'erne gode til det med kartotekskortene, og man havde en fortrinlig transportordning ud til samtlige sognebiblioteker og deres filialer, samt endog til alle skolebiblioteker. Aalborg havde en god bogbestand og en effektiv læsesal. Børnebiblioteket var gammeldags med enkelte lyspunkter (et børneteaterforsøg). I Aalborg havde man aldrig været god til det med heltidsbiblioteker.

I det fælles rådgivende kontaktudvalg snakkede man om det fremtidige arbejde, men det var svært. Dog erkendte Aalborg, at centralbiblioteket var nødt til at holde møder med heltidsbibliotekerne, men man mente ikke det var nødvendigt at lave en kørselsordning i det gamle Hjørring amt, for det havde man ikke haft før. Det tog nogle år før Aalborg betjente bibliotekerne ens i nord og i syd i den nye amtskommune, og det tog 15-20 år før man fik gang i et godt og levende samarbejde, som det, der havde eksisteret i det gamle Hjørring amt. Det var først da Kirsten Boel blev centralbibliotekar, at viljen til det var der.

Det fælles rådgivende kontaktudvalg havde lettere ved at få udarbejdet sit forslag til en ny biblioteksstruktur, men den var til gengæld endnu længere om at blive til virkelighed. I 1971 erkendte vi i kontaktudvalget, at de nye kommuner var for små som biblioteksenheder, og foreslog derfor samarbejde mellem flere kommuner. Vi ramte ikke plet med hensyn til hvilke kommuner, der blev lagt sammen i 2007, men

hvad angår betjeningssteder, så var det forbløffende at se, hvor mange af vore tanker fra 1971, der blev til virkelighed ved kommunesammenlægningen i 2007.

Fortsættelsen om Dronninglund fra 1967 følger i næste nummer af Bib-Hist.

Generalforsamlingen 2011

Referat af ordinær generalforsamling, torsdag 26. maj 2011, kl. 17.00
Sted: Designmuseum Danmark, Bredgade 68, 1260 København K.

26 personer deltog i generalforsamlingen og det efterfølgende faglige møde.

1. Valg af dirigent

Inge Berg Hansen blev foreslået - og valgt. Konstaterede, at generalforsamlingen var rettidigt indkaldt.

2. Styrelsen aflægger beretning om Selskabets virksomhed i det forløbne år

Formanden Ole Harbo aflagde beretning
Taget til efterretning uden bemærkninger.

3. Det reviderede regnskab fremlægges til godkendelse og meddelelse af decharge

Kassereren Johannes Balslev fremlagde det reviderede regnskab (regnskab og bemærkninger optrykkes i Bib-Hist)

Godkendt uden bemærkninger

Decharge blev givet: kasserer og styrelse fritages for ansvar for forhold, som der er oplyst om i regnskabet.

4. Planer og budget for det kommende års aktiviteter forelægges

Bibliotekshistorie forventes udgivet i efteråret 2011

Bib-Hist udsendes

26. maj: det faglige møde på Designmuseum Danmark

1. oktober: Studietur til Malmø og Lund med besøg på Stadsbiblioteket i Malmø og Universitetsbiblioteket i Lund.

Julemøde 2011: dato ikke fastlagt: Københavns Rådhus og Rådhusbiblioteket

Forår 2012: 2 forslag endnu ikke fastlagt:

- Museet for Danske Bladtegnere, Diamanten
- Rigsarkivets nye magasiner på Kalvebod Brygge

April kvartal 2012: ordinær generalforsamling

Efterår 2012: Arrangement på Det Kongelige Bibliotek særligt rettet mod studerende på IVA

Budget:

Kassereren foreslog på styrelsens vegne en kontingentforhøjelse - den første i mere end 10 år. Godkendt uden kommentarer således, med de hidtidige angivet i parentes:

Institutioner: 350 kr. (300)

Personlige medlemmer i arbejde: 175 kr. (150)

Pensionister, studerende og ledige: 125 kr. (100)

5. Indkomne forslag

Ingen forslag indkommet.

6. Valg af styrelsesmedlemmer, 2 styrelsessuppleanter, 2 revisorer og 1 revisorsuppleant

Styrelsesmedlemmer: genvalg til Johannes Balslev, Ole Harbo og Søren Carlsen

2 suppleanter: genvalg til Andrew Cranfield og Tine Jørgensen

2 revisorer: genvalg til Inger Mathiesen og Inge Selfort

1 revisorsuppleant: genvalg til Ellen Warrer Berthelsen

7. Eventuelt

Blev nævnt under punkt 4:

Inge Selfort foreslår en studietur til Dublin, bl.a. til Trinity College og private biblioteker. Endvidere blev foreslået Kulturværftet i Helsingør og det nye bibliotek i København, Nordvest, på Rentemestervej.

Forslagene indgår i styrelsens idekatalog. Idekatalogen optrykkes i Bib-Hist og udsendes sammen med indkaldelse til næste generalforsamling.

Fra det faglige arrangement ved generalforsamlingen 2011

Efter en kort pause, hvor Selskabet bød på en kold forfriskning, fortalte overbibliotekar mag. art Lars Dybdahl (LD) om Designmuseet og Biblioteket.

Museet har i 2010 skiftet navn fra Kunstindustrimuseet til Designmuseet og forklaringen er, iflg. LD, at Kunstindustri er et begreb, der har sin storhedstid lige efter industrialiseringens gennembrud i slutningen af 1800-tallet. Ordet Designmuseum beskriver bedre indholdet i museet og biblioteket og de opgaver, som huset arbejder med. Navnet har også en bedre gennemslagskraft på fremmede sprog. Museet er ikke et kulturhistorisk museum, ikke et kunstmuseum, ikke et naturhistorisk museum, men industriens/kunstindustriens museum. Især efter den første verdensudstilling i London 1851, hvor industrien blev "eksponeret", voksede interessen for kunstindustrien.

Målgrupperne var håndværkere og industriens erhverv, og kunstindustrimuseerne rundt i verden skulle inspirere målgrupperne.

Historien beskrives således, på www.designmuseum.dk:

Designmuseum Danmark (tidligere Det danske Kunstindustrimuseum) er et af Nordens centrale udstillingssteder for dansk og international, industriel design, kunstindustri og kunsthåndværk. Museets samlinger, bibliotek og arkiver udgør det centrale videnscenter for den designhistoriske forskning i Danmark. Museet indsamler og dokumenterer den samtidige udvikling inden for industriel design, møbelkunst og kunsthåndværk. Dertil kommer indsamling af forbilledlige arbejder fra ældre områder og perioder, som står i nært forhold til samtidens produktion. Designmuseum Danmark forsker i kunst- og designhistorie med afsæt i museets samlinger og formidler resultaterne i udstillinger, publikationer og undervisning m.m.

Designmuseum Danmark blev grundlagt i 1890 af Industriforeningen i København og Ny Carlsberg Museumslegat. Det åbnede første gang for publikum i 1895 i en helt ny museumsbygning beliggende på den nuværende H.C. Andersens Boulevard. Museets hovedopgave har fra grundlæggelsen været at formidle et kvalitetsbegreb inden for formgivning. Gennem visning af forbilledlige genstande ønskede man at højne niveauet inden for danske industriprodukter. Museets samlinger skulle således fungere som inspirationsbank for industriens folk. Derudover ønskede man at gøre samtidens forbrugere kritiske og kvalitetsbevidste.

Designmuseum Danmark har siden 1926 haft til huse i en af Københavns fineste rokokobygninger, det tidligere Kongelige Frederiks Hospital. Bygningen blev opført under Frederik V i årene 1752-57 efter tegninger af arkitekterne Niels Eigtved og Lauritz de Thurah. I begyndelsen af 1920'erne blev bygningen istandsat og nyindrettet til museumsformål af arkitekterne Ivar Bentsen og Kaare Klint.

Biblioteket har 8-9 medarbejdere, heraf 4-5 bibliotekarer. LD håber endvidere at kunne opslå en forskningsbibliotekarstilling. Biblioteket indgår i det interurbane lånesystem. Kaare Klint har designet bibliotekets læsesal. Le Klint læsesalens lamper og bordene er designet af en elev af Kaare Klint.

Årligt besøges Museet af ca. 2000 skoleelever som led i skoletjenesten.

Efter en spændende og informativ indledning blev vi vist rundt i bibliotekets lokaler og så spændende udpluk af samlingerne, bl.a. de originale tegninger til den første PH-lampe og til de gule københavnske sporvogne. Endelig hørte og så vi også bibliotekets plakatsamling, hvor LD engageret fortalte om, hvordan han og de ansatte kunne være på plakatsjagt rundt i verden.

Atter et spændende møde, hvor deltagerne fik mulighed for at se meget mere af det som samlingerne indeholder, end ved blot et alment besøg. Stor takt til Lars Dybdahl og bibliotekets personale for mødet og det store forarbejde de har haft med at finde de mange spændende ting frem.

Bente Kaspersen

Konstituering 2011

Efter generalforsamlingen har styrelsen konstitueret sig således:

Formand: Ole Harbo. Næstformand: Bente Kaspersen. Kasserer: Johannes Balslev.
Sekretær: Mette Stockmarr.

Idebank - til inspiration for kommende aktiviteter...

Danske emner:

Esrum kloster. Biblioteket på Overgaard ved Mariager Fjord.

Det nye indhold af Statsbiblioteket: Fra overcentralkatalog til Summa.

Herluf Trolle og Birgitte Gøyes Bibliotek på Herlufsholm. Evt. kombineret med

Vemmetofte Klosters Bibliotek. Museet for danske bladtegnere. Valdemar Slot.

Regensens bibliotek. Statsbiblioteket, KB, UB, Frederiksberg og Albertslund.

Opsøgende biblioteksvirksomhed gennem tiderne. KB's Danske Afdeling.

Kulturværftet i Helsingør. Nordvestbiblioteket på Rentemestervej. Glyptotekets
Bibliotek

Grænselande

Helsingør-Helsingborg. Studietur til grænselandet Tyskland-Danmark

Udlandet

Sct. Petersborg. Wien: Nationalbiblioteket / Hovedbiblioteket. Berlin. London.

Helsingfors Universitets- og Nationalbibliotek og Alto's bibliotek. Dublin

Regnskab for Dansk Bibliotekshistorisk Selskab 2010
--

Indtægter

Budget	Regnskab 2010		Note	Regnskab 2009
34.500	1. Kontingenter	32.641,45	A	36.561,65
0	2. Deltagerbetaling	40.000,00	B	22.695,00
4.200	3. Bogsalg	7.637,50	C	966,00
0	4. Tilskud	0,00		0,00
4.000	5. Renter	439,18		4.550,38
42.700	Indtægter i alt	80.718,13		64.773,03

Udgifter

-2.000	10. Generalforsamling	0,00		0,00
-5.000	11. Styrelsesmøder	-189,30		-286,00
-2.500	12. Kontorhold mv.	-1.290,74	D	-13.250,44
0	13. Trykkeudgifter	-33.750,00	E	-141.278,30
-4.000	14. Arrangementer	-46.073,62	F	-26.646,99
-500	15. Repræsentation	0,00		-238,00
-500	16. Gebyrer mv.	-300,00		-1.154,50
-200	17. Revision	-137,00		-156,00
0	18. Publiceringsstøtte	-10.000,00		-5.000,00
-28.000	19. Prisuddeling	0,00		-40.000,00
0	20. Diverse	-54,00		0,00
-42.700	Udgifter i alt	-91.794,66		-228.010,23
	Resultat	-11.076,53		-163.237,20

Aktiver

Danske Bank pr. 31.12.2009	203,55	334,38
Eik Bank pr. 31.12.2009	41.500,99	204.607,36
Årets resultat	-11.076,53	-163.237,30
Aktiver i alt	30.628,01	41.704,44

Passiver

Danske Bank pr. 31.12.2010	3.175,00	203,55
Eik Bank pr. 30.12.2010	27.453,01	41.500,99
Passiver i alt	30.628,01	41.704,54

Noter	2010	2009
A Kontingenter		
Personlige medlemmer	9.600,00	10.950,00
Pensionister mv.	9.241,45	9.711,65
Institutioner	13.800,00	15.900,00
B Deltagerbetaling		
Oslo-tur	40.000,00	
C Bogsalg		
Retrosalg	0,00	229,00
Bibliotekshistorie, 9	1.805,00	458,00
Firmabiblioteker	5.832,50	279,00
D Kontorhold mv.		
Kontorudgifter	1.143,06	1.704,19
Hjemmeside	147,68	11.546,25
E Trykkeudgifter		
Digitalisering af Bibliotekshistorie	33.750,00	
F Arrangementer		
Virksomhedsbesøg	2.256,80	1.718,20
Oslo-tur	43.816,82	

/Johannes Balslev, kasserer

Revisionsbemærkninger

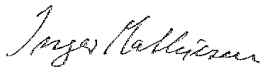
Som generalforsamlingsvalgte revisorer for Dansk Bibliotekshistorisk Selskab har vi revideret selskabets regnskab.

Vi har

- fået forelagt samtlige bilag
- foretaget stikprøvekontrol
- modtaget kopi af kasseregnskabet
- kontrolleret, at de oplyste aktiver i henhold til bankudskrifterne er til stede.

Vi kan konstatere, at regnskabet er i overensstemmelse med de forelagte bilag og opgørelser – og at regnskabet ikke giver anledning til forbehold.

København d. 28. 3. 2011


Inger Mathiesen


Inge Selfort

Kommende arrangementer

Tur til Malmø og Lund med bus - lørdag 1. oktober 2011.

I skrivende stund er 19 deltagere tilmeldt.

Julemøde 2011 - mandag 21. november 2011, kl. 17 - ca. 19.30:

Københavns Rådhus, guidet rundvisning og besøg på Københavns Rådhus's Bibliotek, hvor Karen Sejerøe fortæller. Begrænset deltagerantal, ca. 25.

Tilmeldingsfrist 10. november. Der udsendes supplerende besked senere.

=====

ISSN: 1603-1113

ISSN: 1902-1828

BIB-HIST er udgivet af Dansk Bibliotekshistorisk Selskab.

Dette nummer er redigeret af Bente Kaspersen (ansv.).

Afleveret til tryk, uge 18, 2011.

Abonnement opnås ved medlemskab af foreningen.

Indmeldelse sker til Johannes Balslev,

Gartnerparken 22, 4654 Fakse Ladeplads (E-mail: balslev@fakse-ldp.dk).

Medlemskab koster for institutioner: 350 kr., for personlige medlemmer: 175 kr.

Pensionister, studerende og ledige dog 125 kr.

Selskabets hjemmeside: www.bibliotekshistoriskselskab.dk